

Q. D. B. V!
 DISPUTATIO
 De
 DICTI ONE
 EXTEMPORA-
 NEA,

Quam
 Ex Sententia Ampliss. Facultatis
 Philosophicæ

PRÆSIDE
 Magnifico Dn. Academiæ Rectori,
M. CHRISTIERNO
A L A N D R O,

Eloq. Rom. Prof. Regio:
In famigeratissima Aboënsi Academia,
 Ad diem, cum miti DEO, 10. Febr. Anni
 vergentis 1700 in Audit. Maximo,
Examinandam sicut
MAGNUS M. ALOPÆUS,
 Wib. Carel.

Exc. apud J. WALLIUM.

J. v. Gellenbrinck.

SACRÆ REGIÆ MAJESTATIS

Multæ Fidei Viro,

Patri in CHRISTO Reverendissimo

DN. PETRO LAUR.
BECCHIO,

SS. Theologiæ Doctori
Consummatissimo,

Inclytæ Diœcœsios Wib. Episcopo
Eminentissimo,

Vener. Consistorii Presidi
Æqvissimo,

Gymnasii & Scholarum Epchoro
PerMagnifico,

Mæcenati Summo.

 patius forte, Reverendiss: Pater,
hoc viliorū fortis depositum se in luce
explicare, si uibi cum duro cespite
non tamdiu esset luctandum priusquam ad in-
teriora rerum aditus patet, unde fructus e-
mergerent fertiliores, quia & terra altius es-
fossa mitiorem se præbet atendis seminibus.
Siquidem verò constat non sequiora de ille
quemquam ominari, qui & primicias sui ope-
ris, donec robur posterioribus curis accedat,
ostendit, faciunt nunc etiam hæc minima me
sibi in primordio studiorum acquiescere: quo-
niam nec Reverendiss: Pater alta supercilie
munuscum humilis fati clientum despicit,
quod ad suos pedes ponendum alios monet spe-
ratum en posterum patrocinium, me verò plur-
ifariam antebac præstata bona non tam invi-
tant quam compellunt. Ne igitur aspernare,
Mæcenas maxime, banc vicem benignitati
Tuæ redditam, sed me cum debito hoc revo-
rentiae symbolio suscipe

Reverendissimæ Tuæ Dignitatis

humilium servum
Magnum Alopeum.

Admod. Plurimumque Reve
Et Huma

DN. M. PETRO CARSTENIO,
Wib. Diœcel. Archi-Præp. ejusdem
Urbis Pastori, Consist. Seniori , &
Gymn. Lectori Primario, Mæcenati
& Promotori magno.

DN. MATTHIÆ MARTINIO,
S.S. Theol. Lectori & Præp. ac Past.
in Sæctjärsvi/ Patrono humili ob-
sequio colendo.

DN. JOHANNI König/ Pastori
in Sibbo/ Promotori & Fautori mul-
tis nominibus devenerando.

DN. GEORGIO Vircko/ Arcis
Wib. Actuario, & monumenti bellici
Curatori, Patrui vice omni honore
æstimatissimo.

RIS

rendis, Clariss. Spectatiss.

niss.

DN. M. ARVIDO ALOPÆO,
Borgoënsium Præposito & Pastori,
Patruo optimo, mihi Patris instar æ-
ternum colendo.

DN. D. M. M. Regii Gymn. Wib.
Lectoribus, Promotoribus & Ever-
getis reverenter observandis.

DN. JOHANNI Falck/ Pastori
in Ruokolar/ Benefactori & Fautori
optimo, officiosissimè colendo.

DN. GUSTAVO ORRÆO, Sacel-
lano in Jässis/ Affini & Fautori,
officiis quibusvis prosequendo.

Quandoquidem extemporalis remeniss
veniam videtur mereri præ inarticulatâ
industriæ opera, cum rerum ordo magna
adèo cito aliquem moliri prohibeat, ideo
que difficultatem actionibus præclaris im-
ponat; non abuti conditione temporis &
facultatis mibi visum est, quæ paulo
minus quara extemporaneæ meditationis lo-
cum negavit: Ideoque hac facie jam fæ-
sum primò parturientis ingenii edere con-
stitui, Vobisq; eundem Patroni maximi,
offerre non dubitavi. Excipite igitur
Mæcenates & Benefactores Oprimi,
hoc obsequentis animi indicium quale-
cunque, & arrha vice ob commodata mihi
bona, benigni reservate, quod en-
xus oro

Præclarorum Nominum Ve-
strorum

estimator devotus

M. Alopæus.

ad polissimum & peregrinum Jubeneris
eruditioris & virtutum laude conspicuum,
Dn. MAGNUM ALOPÆUM, Wib.
De Dictione extemporanea doctè & ner-

volè differenter :

Dictio quid valeat quæ ex tempore nascitur,
atque
diffuit augusto continuata stylo,
Quâq; paranda arte est talis facundia, mentes
Quæ vel turbatas exhilarare queat
Vel iterum in tristes luctus componere easdem
Uitris sermonis pondus ubique ferat,
Usibus atque aliis sua commoda ferre quibusvis,
Dum fraudere potest atque docere simul.
Ista Alopæe docet tua dissertatio presens,
Quam nunc evulgas sedulitate piæ.
Quâq; probas Mytis ornatus acumine mentis,
Te vigilem has Musas excoluisse satis.
Fareigitur Sophie Proceres tibi tradere certane
Præmia, quæ properans Turba novena parat,
Præmia quæ possunt patriis decernere temet
Usibus atque tuos exhilarare brevi.

Subito sed gratulabundus
scripsit

XV
JOHANNES FLACHSENIUS,
S.S., Th., D. & Prof. Primarius.

In
Occupationes Academicas;
Juvenis
Præstantissimi ac Doctissimi
DN. MAGNI ALOPÆL,
Musarum cultoris quia strenui, ideo et-
iam commendatissimi, cum *de Dictione*
Extemporanea, publicè & doctè dis-
putaret Auctor;
Σχεδίασμα gratulatorium:

Mυστάων ἐνίκηε φίλ', ἀνιῶν πέύχεαι δύων;
φιλομαθής γε ἐκὼν πολέμοις ἐν εἰστε
μάχεαζε,
Δώσει τῷ φιμέδων σοι ἀγλαὸν ἐυχος ἀρέαζε
καὶ νίκην, κεδνὸς τάλαν ὅτε κήδεαι μόχθων.
Τόφρα Θεῷ ἐυχεῖ, νάιοντες ὑπέρτατον ἄνακτον
Δώματα; ἄλκαρ, ἥμους καὶ πᾶν Άυτὸς ἐπίστη-
σαι.

Quod Amico suo per dilectio-
L. mꝝ reliquit

DAVID LUNDI
S S. Theol. Prof.

παραγωγή ad propositum : & benigno
LECTORI την εὐεστώ !

Rerum provida Parens Natura,
quoduni vires suas expe-
riendo negat, illud alteri im-
perlitur, necessaria nihil omni-
nus unicuique suppeditans, ut
iliculenter dies docet : destinat quippe alios
aliis expeditionibus ; ut non quisquam cæco fe-
ratur impetu ad faciendum indoli sue conve-
nientia, sed prævidente hac prudente genitrice
agnoscat sibi ordinatam stationem. Cumque
nihil æque stupendum ac hominem,
Natura parens produxit, dicente Gra-
ecorum sapientissimo, Sophocle: offert se inter po-
tissimas ejus laudes harmonia bene constitu-
ta Reipublicæ, in qua non potest superior ca-
rere inferiore, aut hic illo; proinde ne quid
in statu isthac desit, concessa est cuique à na-
tura conveniens indoles, ut si quis humilio-
rem natus est sortem, non aspireat magna,

A

sed

sed acquiescat conditioni jux, nam quid est
aliud gigantum more pugnare cum
Diis, nisi naturæ repugnare, ideoque
qui naturam suam conatur vincere, eâ-
que invitâ ad fastigium rerum eniti,
victus semper lassatusque oneri succum-
bet; natura enim habilem facit, ars facilem,
usus autem potentem. Certè impetu & su-
vitate afficie natura labores nostros utiles, quia
sine hoc esset, multi præ diffidentia nihil duri
in se auderent, præcipue illi, quibus per mul-
ta salebrosa est emergendum ad fasces & fun-
ctiones graves. Certè ut fertilis terra etiam
inculta habet proclivitatem proferendifructus:
sic indoles qvorundam jam ante institu-
tionis habitam rationem egregia & ad quæ-
vis bona proclivis est, quæ euqviav seu bo-
nam corporis temperiem causam sui agnoscere
censetur, ex qua intellectu cooperante oritur
ingenium sagax, qvod deinde capax est ad
examen provocare imminentia quevis, arti
vero conjunctum efficit ut alius præ alio me-
lius dicat (taceam nunc alias dotes) & sic
Eloquens existat ac Orator. Constat tempo-
ribus priscis illum studiosi nomine venisse,
qui

qui Eloquentia attendebat, ut Cicero ybem-
cunque disertum ab eâ aliquid habere dixe-
rit, Oratorem v. nomen suum non posse sine
Eloquentiâ obtinere; Eloquentem autem virtu-
tes omnes habere atque esse sapientem; quapro-
pter si vel Jurisconsultus superior discederet
ex actione civili, non juris scientiâ sed Elo-
quentiâ sustentatum id fecisse. Verum ut no-
bilis est Eloquentia, ita paucissimi sunt vere
Eloquentes, cum illa ex iis constet rebus uni-
versis, quibus in singulis (verba sunt Cicero-
nis) elaborare per magnum est, quandoqui-
dem nemo cum laude cumulatus sit Ora-
tor, nisi erit omnium rerum magnarum atq;
artium scientiam consecutus. Talem ipse Pater
ejus de ea fert sententiam; sed neque alii
calculum addere dubitant, dum contestantur
quod non possit grande aliquid & supra cete-
ros loqui nisi mota mens, cum & verum
iûos ipsius in spiritu & impetu constet, præ-
clarum etiam rebus divinis suppeditans in-
strumentum, non enim ex Sophistarum pale-
stris nata est, quia continet res, & præcepta
habet veritati & naturæ conformia. Quum
autem tribus præsidis à naturâ armati si-

mus, Ingenio, Sermone & manu, vertamus
ea in rem nostram, atque inter illa, jam
sermonis vim experiamur, qui nuncius est
animi, quid is de se promittere audeat cum
sapiens eam moderatur quid nisi salutaris vox
audire, vicariam prestant operam cum in publica-
rū tum in rerū privatarū commodis, quae in eo
statu non raro posita sunt, ut lenta remedia & se-
gnes Patronas non expetant, succurrat ergo vir
bone fidei, qui in publicum semel auxilium su-
um pollicitus est, & siam ex tempore linguam e-
ruditam prudenter moveat, manum vero la-
borantibus & jam jam labantibus amico-
rum & propriis rebus supponat; DEUS enim
nos in hanc Mundi scenam, non ut specta-
tores, sed actores introduxit, ut conversatio
inibi communicando, parendo, consulendo &
suadendo peragatur. Quoniam igitur Ora-
tor prudens non solum prisco aeo apud Gra-
cos & Romanos, ad decisiones varias causa-
rum, & expeditiones utiles pernecessarius fuit;
sed & nostra tempora vim illius in Scholis,
Templis, Legationibus, in Senatu & alibi ex-
periantur; non alio exercitio aequè al-
ubuit atque hoc de dictione extempo-
rali

rali mentem jam in diversa agitare. Mearum interim agnoscō esse partium reverenter solicitare benevolū Lectorem ad ignoscendum, si quæ mihi rudimentum hoc primum deposituro obrepunt, qvæ non exquisitè apta nata sunt ad enodandum opus suscepturn : saltim ut experimentum de Extemporaneo accipiat. *Esto igitur in nomine Domini*

CAPUT PRIMUM.

Quid in vocibus, Dictio Extemporanea, observandum.

§. I.

Cum Sermo Oratoris in frequentiâ verba facientis liberè & ornatu splendescens procedit, *dictio* vocari metetur; quando vero non copiolè, eleganter & dispositè cadit, non tam *dictio* quam loquacitas vanæ linguae audit: hinc discrimen inter voces *dicere, loqui & narrare* exsurgit. Dicere judicamur quando eminentiori modo animi sensa produimus;

mus, prout Cicero dicendi vel orandi facultatem, loquendi & disputandi rationi opponit (a) & Quintilianus affirmat, ne dicere quidem illum videri, qui non prudenter & copiose dixerit, (b) Est tamen vocabulum hoc, dicere, ex eorum numero, quæ philosophis *čnτων πολλαχῶς λεγομένων* dicuntur: ita ut quandoque dicare denotet, & diem dieere: idem sit quod *in jus provocare ad præfinitum tempus*: læpius pro significare usurpatur: deinde & causam dicit ille alicujus, qui defendit: vel etiam dicit *is, qui verba facit populo* quacunq; de causâ. Sunt & aliæ ejusdem acceptiones quæ ut leviores omittuntur, cum duæ hæ posteriores ad nostrum scopum proximè accedant. *Loqui* autē dicimus cum qualiacunque verba proferimus, eaque ex naturæ instinctu, ut magis sic attendamus quid, quam quomo^do sermocinemur, nec adhibetur cura connexionis verborum, propter quod Oratori adscribi non potest, nisi inscītia ejus arguatur. Spectat etiam hoc

ut

(a) in Oratore (b) conf. L. 10. c. 7. instit. Orat.

ut moveamus quid sit narrare: Est verò
 præterita & præsentia commemorare. (c) præ-
 fertim aliena & quæ nobis non sunt neces-
 saria ut docet Donat: ad Ter: Andr: A. 4.
 sc. 3. resque gestas exponere, quod hic Ci-
 ceronis locus indicat: obscura, inquit, nar-
 ratio totam occaecat orationem, (d) & sic est
 pars quædam dictionis, post Exordium
 locabilis. Quid verò dictio extemporanea
 sit, brevibus dici potest: Scilicet, EST O-
 RATIO NON MEDITATA, VEL NOSTRA SPON-
 TE, VEL URGENTE NECESSITATE SUSCEPTA.

§. II.

Hinc duas esse potissimum *semitas*, quæ
 nos ad culmen Eloquii perducunt,
 innotescit: Una quæ voces subministrat
 & organum est sermonis, vocata Gram-
 matica, versatur enim in formandis vo-
 ce, & pingendis scriptione vocabulis,
 nudè tamen & simpliciter, ideoque *Via-
 tor* & *statua quasi merculialis* dicitur ad re-
 rum, conceptuum & scientiarum la-
 tebras. Altera verò est, quæ inventa il-
 lu-

(c) Cic. partit. Orat: (d) Id. L. 1. de Orat.

Iustrat, flores & colores superinducit, dictaque est *Rhetorica*, in hac luminatroporum & figurarum, sententiarum pondera, raptusque verborum percellunt & excitant animos auditorum, & quia palpabili & corporea specie raro possumus res hominum oculis sistere; opus est hujus artis quantacunque conspicuitate repräsentare easdem illorum animis, & quidem *imaginative* seu phantasiæ ad excitandum appetitum & voluntatem, quod in ipsis etiam dicentibus fieri debet, ut conjungantur ab utraque parte affectus: hinc Quintilianus:

(e) Capienda sunt rerum imagines, quas vocari *Particularia* indicavimus, omniaque de quibus dicturi erimus habenda in oculis & in affectus recipienda. Sic Grammatica ut prius, Rhetorica autem ut posterius quid existit. Loquimur ut Grammatici, dicimus vero, & quidem bene, ut Rhetorici.

§. III.

Sicut omnia, aliam plerumque subeunt formam quanto diutius in communiusu-

(e) L. 10. C. 7. instit. Orat.

usura fuerint: ita & qvidam rerum cha-
racteres vel ipsa verba, sedem tam fi-
xam non obtinuere, quin non nihil im-
mutata sint, quare & vox posterior in
titulo hujus opellæ scil: *extemporanea*,
non integrè ab antiquis usurpata est
quos ævum aureum nutrivit & inde ad
nos est delata; sed pro eo, *extemporalis*
dixerunt, sicut Quintilianus indicaturus
dictionem à nobis vocatam *extempo-*
raneam, substituit *extemporalis*, quod
non declinandi causâ à priscis Latii e-
loqvi auctoribus, in formam hanc à
nobis immutatum est, sed pro Synony-
mo adhibetur: novimus quod & Suetonius
indicans Augusti Cælaris in di-
cendo promtitudinem, *extemporali* (non
extemporanea) facultate præditum,
affirmet. (f) Sed tuemur nihilominus
vocem hanc *Extemporaneus*, tuffulti usu
recepto, quoniam adolevit inter poste-
riora hæc secula ipsius usurpatio; quem-
admodum enim numismatis æstimatio
dependet ex arbitrio summi ordinis: sic

B

VO-

(f) in Vit. Aug: c. 84.

vocum valor ab optimis ejus linguae peritis introductus vigeret; prout vir multæ erudit: Joh. Barclajus (g) jam non amplius extemporem sed extemporaneam patriam vocat Italiam. Præclarè quadrat ad hoc illud Horatii (b).

- - - - Ita verborum vetus interit ætas

Et

Nedum sermonum stat bonus & gratia vivax,
Multa renascentur, quæ jam cecidere: cadentq;
Quæ nunc sunt in honore vocabula, si volet
 usus,
Qvem penes arbitrium est, & ius & norma
 logveniæ.

CAPUT SECUNDUM.

Qvod dictio hæc necessaria fit: sed
difficilis: & tamen possibilis, ut
experimento monstrabitur.

§. I.

Diligens quidem adhibenda est cu-
ra, ut quam optimè dicamus tem-
per, quo circa ratio & exercitatio
sub-

(g) Icon. anim. c. 4. (b) Art. Poët. v. 60. 68. 69 seq.

subinde quod suum est sedulò præsta-
 bunt, ut quæ de causa in publico ex-
 ponenda qvis præmeditatus est & con-
 cepit, si res postulat immutet, augeat
 aut iis detrahatur, atque indefessus ea
 quæ jam coaluerunt, rursus terriori li-
 mā poliat, quandoquidem præcipuum stu-
 dium in commovendis animis ponendum
 est. (i) Sed cum hoc non semper con-
 tingat Oratori, quem præsens usus &
 quidem necessitas sæpius de quacunq;
 causa ex tempore ad dicendum & con-
 tinuò agendum provocat, in silentium
 certè non consentiat, sed (i) sua, vel
 innocentium civium, amicorum &
 propinquorum urgens incommoditas
 faciant promptum sine morâ pugnan-
 di rationibus, & dictione concinna ex-
 ponendi qvæ adversariorum criminatio-
 nes refellant, vel alios obversantes casus
 diluant: minimè verò silentium intem-
 pestivum habeat donec verba fabricen-
 tur, & memoriæ incident, & vox ac la-
 tus præparetur; & cujus postea serò

Bz

pœ-

(i) Gauzz. conv. Cis. Dissert. 30.

pœnitendum, res in ruinam ferri patiatur sequè taliter præmio longi laboris defraudet, cum præstislet aliam potius studiorum inivisse viam: quomodò enim se parem præstabit omnibus negotiis civilibus, cui singulis partibus est insenescendum, & quod magis est: aut totam culpam in se recipit, aut de artificioſā defensione suspicionem parit, quod videlicet verba phalerata rei iniqvæ prætexat; optimum verò est semper aliquid habere in præalentia, & è renatâ in defensionem adducere, undè non temerè *salutaris dicta est talis vox*, ab Eloquentissimo Qvintilio (k) quæ euſauoriam πολιτεύη intendit, quoniam ex natura omnes dicendo persuadere & movere student, (l) dicendo autem vim habemus & efficaciam, ut dixit Bias, & alius:

Eloquio mentes, sternuntur corpora ferro:

Eloquium ferro fortius ergò ferit.

Posset (2) inter muniendū hostis instruētā acie progredi pondusve addere reb⁹ suis, quibus hunc nihil ad resistendum

pa-

(k) Lib. 10. c. 7. (l) Guazzo diff. 3.

paratum prosternat, siveque actum fore de re ut ut æquâ, quando non argumenta præparanda sed præparata opem ferre possint. Cum itaque (3) ex ipsius etiam naturæ sanctione constet, quemlibet semet ipsum suumque commodum, quam maxime & principaliter amare, & ad minimum non pluris facere alium quam se ipsum (m) quæ patietur hoc ratio, ut quisquam sit Orator imparatus ad casus; præsertim quod multi affectuum pruriitu, quoties spes lucri affulserit fiduciâ in proprias vires ad occupanda aliquando ea ferantur, quæ aliena sunt, ex merâ etiam invidia aliquando lites sectantur. Hinc (4) non tantum jacturam & damnnum oscitans sentit Orator, sed & stoliditatis notam incurrit qui se his sacris dicavit, & tamen nihil minus est quam assertor boni publici: non dissimilat id Cicero: *Oratoris, inquit, peccatum si quod est animadversum stultitia peccatum videtur, stultitia autem non habet excusationem.* (n) Facile etiam contingit (5) ad-

(m) *Pufend. de jur: Nat:* &

Gent: *Lib. 7. c. 1.* (n) *Lib. 1. de Orat.*

ver-

adversarium ex adverso infestare, dum
hic lateris præsidia curat, & fortè latus
hautire, cum creditur instare à fronte,
nam sæpè contra ea quæ scribuntur aut
sperantur solent evenire plurima, &
sic fallere, vel etiam tota causa subitò in
aliam formam mutari, quid tum tela pro-
derunt, quando speratà hâc confligen-
di opportunitate frustratur? quanto i-
gitur præstat & ipatum esse rationum
suppetiis, ut undique feriatur adversa-
rius; germanus namque demum ille est Ora-
tor, qui de quavis materia aptè dicere potest,
pro dignitate temporum, cum fructu & volu-
ptate audientium: Imò ut gubernatori ad in-
cursus tempestatum, sic agenti ad varietatem
causarum ratio mutanda est (o) ne serò
frustra ingeminet: Malè humanis ingenii
natura consuluit, quod plerumq;de non futura
sed transacta perpendimus. (p) Manet de-
nique (6) hanc extemporaneam dicen-
di copiam honos, quod dicatur maximus
studiorum fructus & præmium
amplum longilaboris. Cui bono enim
tot

(o) Quint. L. 10. c. 7. (p) Curt. L. 8. c. 2.

impenduntur curæ, stylus anxiè subigitur, & maxima pars vitæ lectioni assidue vacat, si vires, in varietate literarum taliter agitato non plus auxilio sunt quam in prima Musarum vacillante infantia, quam pœnitenda hæc foret segnities & labor inaniter exhaustus; certè qui fœtum hunc antea in se fotum feliciter producere & subitis necessitatibus deterre novit, illum extollent amici sublevati; commendabit verò eruditio optatò matura.

§. II.

Quanquam autem promptitudo hujus artificii non destituit suâ utilitate hoc modo in his versatum, tamen onus molestissimum subire cogitur extemporalis Orator, quoniam nitidæ orationis cultus viro erudito, etiam ex tempore differenti necessarius est: quæ propter multa & varia sunt ad quæ attendere debet, qvæ & judicium & longus usus docebunt: *primum pura*, deinde *ornata*, hinc copiosa erit Oratio, in quâ iungunt

sint lautissimi verborum apparatus, ut
Elocutionis ordo, tanquam ex rivis
suis deductus videatur, & inopiam non
sentiat oratio, sed robur concilietur
etiam sententiis. *S. blebabunt* eum dein-
de varia variorum scripta, quæ inde-
fessè transcurrēt & pervolvēt, quo-
niā sine lectione Auctōrum non potest fieri
bōmō literatus (q) itaque;

Multa legas facito, perfectis perlege multa.
Ut quæ in illis probamus, apti simus
ipſi facere. Huic succurrat scriptio af-
fidua, quæ non omnia occurrentia ver-
ba finet habere locum, quia tres dan-
tur in lingua præsertim latīna gradus;
bene (cū illicet eam intelligere, *bene* scribere).
& *bene* eam loqui, (r) cautè igitur scri-
bendo procedendum, cum citò scriben-
do non fiat ut *bene* scribamus, sed *be-*
ne scribendo ut citò, alias non meritò
Stylus à Cicerone vocaretur *dicendi o-*
pifex & magister; hujus enim est habitum
& colorem induere orationi, ne semper

(q) Scheff. d. Styl. cit. Satisfb. p. 26.

(r) Huart. Scrut. Ing: C. II.

In unam formam concisa desinat sed speciosa & locuples sit: quemadmodum qui utuntur armis aut palæstra, non solum sibi vitandi aut feriendi rationem esse habendam putant, sed etiam ut cum venustate moveantur: ut idem in oratione fiat, auctor est Cicero (s). Nam si unquam alii, oratori utique necessaria est exercitatio, quæ cuncta corroborat, & Auditores trahit in affectum, sicque sit ut cum multa scipserimus, etiam multa dicamus. *Perficiens denique bonum Oratorem instrumenta quæ sunt præcepta oratoria, sine quibus formari materia, aut optatus non potest attingi scopus: ad persuadendum enim ea formata sunt, ergo non superficialis earundem cognitio sed accurata notitia omne feret punctum, quoniam ē vestigio ad usum deducere quibit ipsa absolutus Orator, quæ curiositas facit, Cicerone teste, ut nihil in hominum genere rarius perfecto Oratore inveniri possit (t), cui copia cum judicio paranda est, vim orandi*

C

nro

(s) Lib. 3. de Orat. (t) id. 1. Orat.

non circulatoriam volubilitatem spectanti (u) atque ita primum quærendæ res optimæ, deinceps inventis adhibendum iudicium, dispositio autem probatis, mox eadem in classes coercendæ; Siqvidem ex tempore dicturo constabit, ad quod genus Causarum quæstio sua pertinet, undè argumenta depromi possint; studia enim nihil profunt perveniendi aliquò, nisi illud, quod eò quò intendas ferat deducatque, cognoris (x). De cæterò attendum ad monitum veterum: ne vox inter altercandum precipitetur, aut descensus ad iram su facilis.

§. III.

Non latebit ex iam allatis intricatum esse multis difficultibus laborem Oratoris extemporanei, etiam in respectu ad varietatem generum dicendi, quæ nores suppeditabunt ad conciliandum robur & rationibus, vigorem dictioni: imò limites & viam ad tractanda themata, quorum ope argumenta competenter ad statum cuiuslibet cau-

Quint. L. 10. c. 1. (x) Cic. I. Orat.

causæ ducuntur, quarum genera pluri-
bus sunt numero tria, addunt nonnulli
quartum, putà didascalicum seu explicati-
torium, perinde tamen est, cum & po-
stremum hoc, duobus illis primis pos-
sit annumerari.

Primum autem est *Demonstrativum*,
nomen obtinens à demonstratione vir-
tutis & vitiorum: vel quod Oratoris vis
hic ostendatur, cuius materia tam la-
tè patet, utar verbis Vossii, ut ne univer-
se hujus naturæ limitibus circumscribi queat
(y), nam Aristoteles dicit etiam Deum
posse επανεῖσθαι. Secundum *Deliberati-
vum* est, dictum etiam Ecclesiasticum &
concionabile, materies hujus in nostrâ
manu posita est, quæ in utramque par-
tem est possibilis, quare orationes quæ in
hoc genere struuntur, dicuntur *Iusasoria*:
& licet omnis *Oratio dirigatur ad Iusas-
tionem*, quid enim aliud oratio quam fidem
facit? hoc autem est persuadere, dicente
Schalig: sciendum tamen in laxiori si-
gnificatu vocem *Iusasione* constituere

C 2.

ff.

(y) *Instit. Orat. Lib. IV. c. 5. §. 3.*

finem Rhetorices, in arctiori verò proprium fieri generis deliberativi. Demum genus *Judiciale* excipit, nomen sortitum quod inter judicia causasque forenses versetur, officium quippe ipsius in accusatione vel defensione, aut intentione vel depulsione consistit ut obtineat jus & æquum: proinde Oratori hic expendenda est natura criminis, comparando cum moribus ejus qui accusatur vel defenditur, num conveniat ejus indoli talia patrare, hinc pro conditione rei apud judices ciendi motus, indignantes & iracundi, accusando: conquerentes autem vel miserantes defendendo, quos sequuntur alii affectus animi. Et sicut cum molestia in prioribus causarum generibus jaestatur, ita in hoc multò magis, quod munitas etiam requirit vires, & antea jam exquisitè præparatas: quam prudenter sanè ac consideratè causam agere debet is, qui vel innocentem defendit, vel reum accusat in curiae luce? ubi vel Senatus vel Princeps splendore suo sèpè perstringit agentis oculos & men-

tis aciem obtundit (z). Tantæ molis est ferre nomen Rhetoris expediri, qui argumenta tanquam tela ex armamentario feligere sciat necessaria, quæ non temerè deinceps spargenda, sed cum arte certis locis collocanda, & quidem etiam in instanti reperienda, efficiens enim moveri potest ad objectum ut reale cognitum, licet non sit reale presens (a). Est tamen hoc operosæ difficultatis,

§. IV.

Sicut Philosophi acutis conclusionibus, quod obtainere cupiunt, colligunt, ita Rethores non raro eodem modo procedunt, sed per planiora & liberiora spatia; ut Zeno Dialecticam manu in pugnum compressæ Rheticam verò eidem explicite assimilaverit; quod præsertim de Syllogismo valet, qui Philosophis tribus partibus absolvitur, sed cum utitur eo Rethor, partes ejus quandoque transponit, suntque ipsi numero ali-

quan-

(z) *Palat. Eloqu. Exerc. 9. p. 913.* (a) *Scherz.*

Nucl. Phil. Phys. qu. 29. conferatur.

quando quinque, nam probationes utriusque præmissarum addit, licet & quandoque syllogismum quadripartiatur ex Ciceronis sententia, probatur tamen non raro quarundam partium neglegētio, quoniam *omnis propositio est Syllogismus virtualis*; uti autem debet *Syllogismis* ut rationes suas corroboret. Suidet hoc Quintil: *Orator*, inquit, *etiam si raro, non tamen nunquam probabit dialecticè*; nam & *Syllogismis* si res posset, uteatur (*b*), cuius usus maximè est in Confirmatione; Sed rursum difficultas suboritur, quia is non ubique commode adhibetur, nam *Enthymema* sibi locum aliquem vendicat, ubi pars aliqua est omittenda, quæ probatione non eget, hujus autem usus maximè est in Oratione & quidem ut plur. in Propositione, ut Rheticus *Syllogismus exinde dicatur, sed conspicuo cultu omnino tractabitur & magnâ judicii vi excoletur ad formam perfectissimam*. Denique & hic, *exemplis opus est, quæ plus*

plus apud imperitam multitudinem,
quam alii modi valent, nam illa non
tam ratione quam exemplo capitur
& in deliberativo ut plurimum locum
sibi vendicat, quod omne, multum fa-
cessit negotii ex tempore dicenti.

§. V.

VErum ut nullum terræ angulum
tam fausto sidere conditum repe-
rire licet, qui non suos alumnos tam
vitiis quam virtutibus imbuit, tribu-
ens ipsis præter patrii soli genium, ad-
huc proprium aliquid: Ita varii ex his
ipsis ingeniosis centur motus animorum,
qui notabili intervallō ab invicem di-
stant, ut non facilē unā arte tractari
possint: jam igitur Orator tanquam sa-
piens architectus ædificium structurus,
ad cuiusvis materiæ naturam formam
adaptat congruentem: sic, inquam, il-
le mores hominum apprimè callebit
& rimabitur. *Noscenda enim, Tacito te-*
ste, populi quem regere vis natura, quique
eam calleat prudens est: hoc ipsum certa
ela-

clavis est ad reserandum animum cuiuslibet, cum non tantum levioris fortis homines, sed et principes ab ingenii judicentur optimè (c); atque ita sermo convenienter auditorum affectibus est accommodandus quos novit ex ingenio antea cognito proficiisci, & quia minor vis bonis quam malis inest (d), non tam in illos quam hos utatur aculeato & inventivo sermone, nam recta ingenia etiam sibi relicta debilitat verecundia, perverla autem confirmat audacia. Iram quidem quosdam gerere sciat, sed tamen esse placabiles ut de Atheniensibus, alios verò irae impotentes esse & crudeles, ut de Carthaginensibus refert Plutarchus; extempore ergo dicatus ad Themistoclis genium formatus erit, quem Celeberr. Vossius (e) ex Thucydide refert fuisse *εργάτων αντριδιά? ειν τὰ δέοντα*, accommodatissimum ad discernendum ex tempore quid factō opus est.

(c) Illustr: de Verulam in Augm: Scient. L 8o p. 479. (d) Plin: Lib. 4. Ep. 7. (e) Instit. Orat. L, 1. cap. 5. §. 22.

effet: ut ita præclarum sit donum animo enitere variarum gentium indolem docto & instructissimo, ut poscente usu, ex harum notitia non solum læta surget àutēpria, ut diversus possit esse cum diversis, cognoscatque quid à quoque sit expetandum aut timendum (f). Sed & prompta extet facultas conservandi cum Republ. sartam, teatam, tum propriam ac res necessitudinum. Cum autem definivit Cicero ingenium per docilitatem & memoriam, innuebat nullum hominum genus dari tam barbarum, quod non divinus orationis spiritus expugnet, rationē enim ut restringam, & appetitum ut ejus pedisquam, nemini natura prorsus dengavit; nihil secius tamen diversè cum diversis agendum, quoniam certis regionibus peculiares affectus sunt insiti ex diversitate temperamentorum, præter eos qui ex varia conditione superinducuntur, ut primum in statibus Reipublicæ usu venit, ubi Orator in expedita legatione vel alio munere, aliter

D

di-

(f) Barclaj. Ic. anim. c. 2, p. m. 21.

dicit apud Magistratum Aristocraticum vel Democraticum; aliter verò apud Monarcham, ut ἡ οὐδεὶς cujuscunque teneat. Deinde oritur discrimen à fortunis ab etatum varietate, immutatione affectuum & ab habituum naturā, quod quatuor constituit genera auditorum.

§ VI.

Quænam autem propriissima ejusmodi ingeniorum discrepantiæ causa sit, fortè non adhuc satis constat? Animæ rationali eam adscribendam putant non pauci quoniam illa in uno corpore variè & quandoque contrariè ad modum temperamenti operatur: & assentitur Ingeniosiss: Huartus (g). Inter recentiores autem etiam LeGrand, negat ex animâ posse eorum diversitatem oriri, sed prius perfici à corporis dispositione (h). Varietatem Cœli ejusq; conversionem & siderationem etiam pro causa agnoscunt. Sed quicquid sit, fortè conjuncta valent, corpus scilicet cum animâ etiam stellarum influentiis obnoxium, causa erit: hoc unum certum

(g) Scrut. ing. c. 4. p. 107. (h) Instib. Phil. de Mente Hum: c. 5. p. 703.

est,

est, quod nullius præcepta vel regulæ
eām avertere potuerint, quia corpus
nunquam in eodem statu persistit, licet
anima semper sui similis maneat. Jam
verò sciet Orator ex quo genere habeat
auditores, ut ad *hō* audientium etiam
suum conformet, movebit & *mō* ut
res postulat, hoc autem novimus esse du-
riorem & vehementiorem animi com-
motionem: ab ambab⁹ quidem partibus,
nam Oratori induendi sunt mores au-
ditorum, modo aliquid efficere speret *id*
namque in ciendis affectibus caput esse, ut
Orator prius eo affectu commoveatur, ad quem
alium vult adducere, testatur Cl. Vossius.
& nisi bonus ipse sit & benevolus, non
facilè habetur ei fides, quod nostra tem-
pora in Oratoribus præcipue Ecclesia-
sticis probant. Sed ut *duo* sunt eximiū
fontes animæ commotionum, *bonum* sci-
licet & *malum*: ita rivuli ex ipsis scatu-
rientes, nempè *affectus*, quos DEUS O. M.
mentibus nostris indidit, sunt adminicula
illustrium rerum patrandarum, quorū
temperies vitæ nostræ felicitatem con-

firmat: vocantur & passiones, quod harum ope rhetor quandoque ita percellat auditorem ut contraria interdum agat ingenio suo, naturamque dediscat. Quod autem quis non præparatus convenienter se his attemperare possit, hoc opus, hic labor est.

§. VII.

Sit tam varium & difficile dicere ex tempore; non tamen non esse hoc possibile & quidem tractabile omnino, auctor est Quintilianus in illo nobis familiari loco, nam multum stylum & assidue lectionem & longam studiorum etatem asserit hoc præstituram, adjectis requisitis modo recensitis. Quod ex Logica etiam trahat ortum ratio profundi extemporanea, docet Cardan⁹. (i) Kuhlmannum quandam per artem suam magnam Eloquentiæ solutæ & ligatæ promittere, ut quis copiolè ornatè & promptè ad stuporem usque possit ex tempore differere, & quidem ex arti-

fi-

(i) cit. Morbof. Polyb. L. 2. C. 5.

ficio Rhetorico singulis diebus orationem realem habere, refert Cl. Morhofius (k). Requiritur hoc ab omnibus, quod Orator omnibus scientiis erit instructissimus; *Ubiunque ergo opera sua poscitur, erit parata, & ubi consistendum est sibi, sciat in suo consistere (l),* vis Oratoris, inquit Cicero, professioque ipsa benè dicendi, hoc suscipere ac polliceri videatur, ut omni de re, quæcumque sit proposita, ab eo ornatè copioseque dicatur: possibilitatem hujus artis promittit etiam Radau in Oratore suo extemporaneo (m): *In modis, inquit, disponendi conficiendique orationes, si quis sedulus se exercere voluerit, facile in Oratorem etiam extemporaneum evadere potuerit.*

§. VIII.

Specimen extemporalis ejusmodi dictionis mihi utique monstrandum incumbit, sed conscientius ingenii tenuis, umbram solum perfectæ dictionis hic modulo virium sistere conabor, idque in genere suasorio: exempli gratia.

Ac-

(k) *ibid.* (l) *Cic. de perfect. Orat.* (m) p. 146.

Accersitur in civitatem ad tribunal
hæreditate ejiciendus, cui obviari fit
Causidicus vel Orator commode, hic
rogatur ut perluadeat actori, ne vocet
ipsum in jus & curiam, stupescerent
ad talia, sed intactam relinquat testa-
mento sibi addictam possessionem. Hic
non cunctandi & se præparandi locum
habens Orator, aggreditur actorem hac
dictio[n]is formâ.

Exord:

procedens **Q**uod sui velit quisque renax-
â thesi ad esse, ac defendat omni racio-
hypothe- ne rem possessam, ne in aliorum ma-
fin in nus immerito perveniat, facile con-
Schinote- stat unius cuiusque nostrum judi-
ne cito, quod natura dicitur, leges au-
Protasis tem confirmant, suum nempe cuique
Catulceve esse relinquendum, quoniam non pos-
set alias vita proberum conservari;

Apodosis Ideircò movit me pietas hujus ami-
ci mei, ut tibi ad oculos sisterem
tam ejus indigenciam, quam vitam
rectè actam, quâ non meruit hære-
ditate excidere, ideoque convenien-
tius duco abstinerè utrumque à pro-
cessu

Basis.

eessu forensi, namque tuò sua pos. Proposi-
 fidere, & sibi concessa vindicare, sine r̄io Major.
 surbā bonum esse inter bonos quos- petita par.
 vis convenit, quare tuas possessio- tim ab
 nes nemo infestavit, unde boni o- honesto,
 mnes in te censendi sunt, sed exi- partim
 simarem hoc versâ vice à te esse ex- loco pro-
 pectandum, & quidem tanto magis, prio.
 quod melior semper extitit causa Amplif:
 suum retinentis, quam pucentis a- per sen-
 tientem; quid igitur jam desiderastentiam
 ab orphano istiboc, cuius Pater nihil occultam.
 tibi debuit moriens? id autem ami- A loco
 ci tunc præsentes restantur, non au- In artifi-
 zem jam potest debere filius, cuius lali.
 non ita pridem eot bona relicta sunt, A possibili-
 ut non par potuisse esse iis consu- Loco
 mendis tam exiguo tempore, libet Com.
 prodigalitatē permisus fuisse, jam
 verò sub tutoribus egerat. Non
 autem te heredem ipsius Parentis
 venditare potes, eujus injuria nun- Ex iniquo
 quam tanta fuisse credi potest in
 filium proprium, ut eum immeren-
 tem exhiberedaret: Amicus autem Novum
 cum fueris familiarissimus, non red- Epichire-
 das filio hanc vicem fidelitatis ejus, ma, ex hos
 ut insuetum tribunalis aspicere, nesto.

Mao

Magistratus severo vultu perterritus
facias, quod faciet eum acconitum
& nihil respondendi computem, unde
de facile causâ suâ utet aquâ, cao-
det; sed quid dixi eum eadere, so-
vehementer mò scias me non procul consistere
in E. neque deesse illi laborante, tantum-
panor- que effecturum, ut res omnis ins-
thosi tuum caput redundet, & plura au-
mittas, quam nunc desideras, quem
in finem igitur evacuare studes in
processu, tam tua, quam affinis tuâ
hujus bona, qua immota alias u-
trinque præstarent & invicem essent
usui. Hæc autem hujus sunt, & quod
nihil incommodi tibi ex eo accidat,
cum quisque sua retineat, facile crea-
do me tibi persuasurum, cum nihil
A Legiti- amiseris: Non videntur enim rem
mo per amittere qubus propria non fuit,
Testim. ut rectè dictat Papinianus. Colle-
git autem & legitimè acquisivit Pa-
ter bas opes, vir integerrimus, mo-
riturus autem easdem nec debuit
nec voluit aliis legare quam si-
Intendi- lio opermæ spei ut eas in rem suo
tatio- argu- am verteret; quare ergo jam in
me jus provocatur? Seslices ut contras
ius

ius suo privetur. Isad autem quod nomasia.
â re præexistit, scilicet ipsum suspen- Confu-
cium in tuâ domo per menses ali- tatio.
quot, anne copiam tantarum opum Præcipio
exbauries? contrarium ego proba-tur adver-
bo, te videlicet beneficis Parentis suis satio ar-
obstringi, ad conserenda longè magno-gum: per
ra bona in ipsam sine refusione, quam occupa-
batenus factum est. Ergo affectionem.
molestus supersedeto: quod si autem Conclu-
taneoperè te cui oblitum esse sciremus, si-
ut non parceres tibi ipse, revocarem
te ab injurando, vel ex constitutio-
nis interne & legis naturæ instin-
ctu. Scis neminem sumum & corda-
cum facere hoc alii, quod sibi ipse
fieri non vult.

Crederem ego fortassis, inimicum
quadantenus etiam hac â me ex tempo-
re debili & incultâ exaratâ dictione
perinoveri ad cessandum de proposito:
quanto plus igitur hoc ab Oratore ex-
pedito & in his verlato efficietur? cui
non hujusmodi, sed plurimis paralang-
gis præstantiorem in proclivi est etiam
quovis tempore formare, idque non

in forensi solum, sed & in re Ecclesiastica, licet non in omnibus per partes similis & easdem.

§. IX.

IN hac arte natura benignior & usus frequens miranda præstant ut sermones hominum communes quandoque ipsis libris sint prudentiores (n). Sic Tiberius Cæsar ex tempore fuit in stylo præstantior, quam à nimia affectatione & curâ. (o) Et tanto pollent quidam animi vigore ut ingenium in numerato quasi habeant, & quod longa cogitatio præstitura esset, prima intentio animi det, ut Senecade Vinetio refert. Memorabilis est Plinii Iæsus, qui semper ex tempore dixit, sed tanquam id diu scripserit, optionem argumenti auditoribus permittens, & quidem tantoperè ex culto sermone excelluit, ut docere, dele stare & afficere potuerit: & quæ alia de ipso refert (p) ut expeditius quid non à parato optimo Oratore expectari potue-

(n) de Verul. Augm. sc. (o) Svet. in Tib. c. 70. (p) L. 2. Ep. 3.

tuerit. Sed ut in peroratione prosâ fo-
rensi, plurima ingenia extemporanea
inventa sunt felicissima : sic & in poësi
natura quosdam tantâ beavit promptitu-
dine, ut plurimos versus continuò dice-
rent. Titus Vespasianus poëmata ex tem-
pore fingere potuit. De Alex: Storfiæ u-
xore Constantiâ refertur, quod imparata
non solum disertissime verba fecerit, sed et ex
tempore carmina panzerit (q). Sed cum
diligens exercitatio etiam mediocri na-
turæ adhibetur, non usque adeò impos-
sibilis est hæc extemporanea dexteritas.

CAP. TERTIUM.

Utrum memorâ an judicio hæc
res magis agatur.

§. I.

Deteclto sic proposito nostro quod de
exquisitissimo Oratore est, & qui-
dem dicente absque meditatione ; subo-
ritur scrupulus ut sciamus, num *judicio*
E 2 ma-

(q) *Riderus de Erud. cap. 3.*

magis an memoriâ in hac expeditione opus sit, quorum utrumque in ingenio fundatur: paucis verò hæc tria quid in naturâ suâ sint, monstrabo.

Ingenium est insita quædam vis naturalis & aptitudo intellectus ad inveniendum ea quæ ratione judicari possunt, accommodata, vel habilitas hominis tribus dotibus prædita ut vult Cartesius, sc: *Cogitandi celeritate, distinctè imaginandi facilitate & memoriæ capacitate* (r). In intellectu autem sedes ejus ponitur ad capienda ibi consilia; communiter de judicio & memoriâ dicitur, quod illius respectu insit ἀγχίωσις & εὐσοχία, seu sollertia & vis conjectandi, hujus autem εὐμάρεια & δυτικά-ρεια sive facilitas & difficultas discendi (s).

Judicium quod & disceptatio dicitur, est secunda mentis operatio, quâ rebus assensum præbemus vel denegamus, sequens cognitionem & conceptus nostros ut videat quid in quâque re cavendum aut sequendum sit (t).

(r) pag. 1. de Method. (t) conf. Sperl. Anth.

(t) Le Grand. Inst. Phil. de Log. c. II. p. 55. Et
Quint. l. 6. c. 8. Me-

Memoria est per quam animus repetit illa quæ præterita & facta sunt, eventus speciales in posterum ex iis eliciendo. Vel specierum exphantasia acceptarum receptaculum, quas iterum suo tempore depromere potest, unde in sensitivam & intellectualem dispescitur: illa ad eam animæ partem pertinet quæ est imaginatio, hæc ad intellectum. Tam nobilis verò est, ut si amissa fuerit; reliquias potentias operari impossibile sit, ideoque in numerum sensuum à non nullis refertur (u).

f. II.

Ex delineatis hisce singulis colligere licet, quod nullo eorum tutò carere possit Orator, sine postremo autem, hoc est *memoriâ*, tantum abest ut dicturus extempore alicui negotio se committere possit, ut nullus vigor in ipso sine hæc, aliquid præstare possit, quoniam prompti ingenii index est & tantam secum habet commendationem, ut quæ dicimus

non

(u) Scherz. Phys. qu. 211. item Suid. Phys. Aris. Cartes. Et Franz. Hist. Anim. part. 1. c. 2.

non domo allata, sed ibi protinus prompta esse videantur, quod & Oratori & ipsi causæ plurimum confert; vera enim dicere existimamur quando rebus magni momenti, subitaneas sed ponderosas addimus rationes. Quod movit rhetores quosvis ad prolixè de memoria agendum: inter alios tradit Quintilianus eam integro prolixo capite (x), qui & negotiosus est in tribuendo ipsi encomio: hinc titui tam splendidi, quod *thesaurus Eloquentiae, spiritus aliarum parvium & vis quædam divina vocetur.* Cicero eam germanam litteraturæ atque simum animi dicit, *Judæi Adami annulum faciunt, non addam plures.* Idcirco etiam de mediis tam physicis quam artificialibus promovendi eam tantoper solliciti sunt, ut nullus sit rhetor qui non ex suo adminiculum ei contribueret velit; excolendo augeri, scriptione juvari, ordine verò levare omnes affirmant, *prænotio & emblemæ* ars illa constituitur ab excell. de Verulamio: inter my.

mysteria custoditur & miranda de eâ
 promittuntur à Lulliæ artis gnaris: lo-
 ca & imagines variarum rerum ab O-
 ratoribus memoriter dicentibus fingun-
 tur, ut revolutione mentis ad illa, oc-
 currat de quo dicendum est, nam fa-
 cta est per impressorum phantasmatum
 exercitationem; novarum enim rerum
 addiscendarum desiderio & per admi-
 rationis repræsentationem non parum
 promovetur: curam ergò monent esse
 habendam ne cerebrum multum ma-
 defiat & frigescat, vel omnino exsicce-
 tur, quod nimius *potus* & *senectus* solent
 conciliare; non latet quosdam hic ad-
 hibere remedia physica, ut largetur ca-
 put humore ex certis herbis facto, in-
 unctionibus obliniatur & occiput frice-
 tur, & quæ alia habent huic inservien-
 tia; sed pleraque magis nocentia, præ-
 cipuè imaginativæ, sine cuius adminiculo
 nulla cognitio fieri potest, nedum singularium
 (y) & tamen spirituum ac specierum
 in cerebro existentium erit ipsi opem
 fer-

(y) *Adm. Rep. Dn. Wanoch. de Imag. c. 3. §. 10*

ferre. Sperlingius media artificialia intellectum, ordinem & curam agnoscit. Nobile artificium in extemporali Oratione memoriter recitandâ refertur ex viâ ad scientias, Jani Cœcili Frey, quod in literis, quasi signis & characteribus consistit, verba autem ejus hæc esse: *Sume tibi versus Virgili, Arma virumq; cano Sc. vel Psalmum notiss: aut Orat. Dominicam Pater noster &c.* Jam igitur prima periodus incipiat à primo vocabulo Pater: 2. à noster 3. à voce qui es, 4. in Cœlis; & sic deinceps, oportet autem tales voces, materia de qua dicturus es applicare. e. g. Sit loquendum de Pythagora: ita fieri potest: *Pater omnis sapientiae humanae & divinae meritissimo jure censendus est Aristoteles. Noster Orbis, nostraque monumenta, nostrique auctores hujus rei & veritatis amplum ubique dant testimonium. Qui es inter Græcos eloquentissimus estimatus Demosthenes, Isocrates, & tu, Marce Tulli, qui es disertissimus Romuli Nepotum, annon ubiq; id fatemini? In Cœlis non tot micant stellæ, quæ honorificis testimoniis de Pythagorâ librâ referuntur.*

referri sunt. Quo facto impossibile est, hu-
manitus loquendo, memoriam fallere, quamvis
in longissima Oratione. Hæc ille (z). Quo
verò felicior ac promptior imaginatio in
conciendiis rerum memorandarum
formis fuerit, hoc expeditiores facit
memoriter dicentes, ut sine nulla hæsi-
tatione quasi ex charta depromerent, re-
citent. Julius Cæsar legere, audire, qua-
ternas de rebus maximis Epistolas dicta-
re, quintam iple scribere, ac si calamum
poneret septenas pariter dictitare solitus
fuit. Atque sic fusiūs exponenda erant
hæc de memoria, quoniam data hāc, in
dicendi scientiā prædicto, extempora-
neus etiam dabitur Orator.

C A P U T Q U A R T U M.

Non eligenda est extemporanea
dictio, ne amittatur benè di-
cendi facultas,

Monstratā sic extemporalis dictio-
nis possibilitate, significandum
E est,

(z) vid. Morhof. Polyb. lib. 2.c. 6.

est, quod non tamen eligi ac pro definito haberi debet, ut dicamus semper ex tempore. *Neque ego hoc ago*, dicit Quintil: *ut ex tempore dicere malit, sed ut possit.* Sicut enim athleta numeris certis ante conflictum, adversus incursum quovis se præparat; ita Orator se in omni genere exercitationis, ad excipiendos imminentes ieiuss causarum instituat, locupletatus verbis & rebus, auditorem in assensum rapien- tibus, quæ ille sibi non pollicetur, qui sagacitati linguae vel ingenii confidit, ut plenus sit rimarum, neglectis neces- sariis & his sacris destinatis mediis quæ operi artificiose interviunt, & legitimam benè dicendi facultatem conser- vant, requirentes intermissam sui cul- turam. Sic Budæus neglectum Latini sermonis cultum in Laur: Walla re- prehendit, quem sibi attraxerit ex ser- mone extemporali & neglecto. *Sunt tales,* qui operam suam multam existimari volunt, *& toto foro volitare, & à causa ad causam ire,* di-

41
dicit Cicero (a) nam qui, non necessitate urgente in mutationes propendet leviter, nec providet consilia, sed temporariis moribus incumbit, minimè circumspectus est Orator. Commodè agendo factum est ut sèpè agerem : sed sèpè agendo ut minus commodè, fatetur de se Erasmus (b). Subjungens hoc : assiduitate enim nimiè facilitas magis quam facultas, nec fiducia sed temeritas paratur, ergò quod accurrate factum velimus, raro faciendum est. Ut quasi epiphonemare cum Cicerone hic concludere conveniat: Nemo potest de ea re, quam non probè nobilè, non dicere turpissimè.

CAPUT QUINTUM, An pueris sit commendandus ex temporalis usus Latinæ linguæ.

§. I.

Calamum ab opere revocaturus, officii duxi de puerorum institutione ad Latinæ linguæ extemporalem
E 2 usur-

(a) L. 2. de Orat: (b) L. 8. Apophleg.

usurpationem movere: cum variæ exten-
 tent sententiæ de hoc, in utramque
 partem ancipites. Novimus plerosque
 & ferè omnes has voces iterare: pueri
 docendi sunt ad loquendum latinè;
 nam si (1) exercitium illud, juxta
 ipsos, differatur eo usque dum membris
 suum robur constat, & perfectio debita
 est corpori acquisita, actum erit de
 lingua (e) hinc vox eorum ad disci-
 pulos: vel male vel bene loquere. De-
 inde (2) convenientissimum esse illâ
 lingua aliquem uti, cuius usus in omni-
 bus ferè est nationibus, ut per eam u-
 bique locorum sensum nostrum ma-
 nifestare possimus. Tum (3) quod la-
 tinè dictum vel scriptum melius sonet,
 quam alio idiomate prolatum, quan-
 doquidem ea ipsa optimæ linguae re-
 quisitis instructa est, ut inter loquen-
 dum voces debito modo pronuncien-
 tur, & sensus hic maximè adaptent se
 ad naturam rei (4) Etiam usum & ex-
 perientiam dominari in artibus, nec
 ullam dari disciplinam in quâ non pec-
 (e) Huart. Scrut. Ing. c. 3. p. 84

45

cando discatur, ideoque propter earundem varietatem, varias agitari disputationes & lectiones in literarum Lyceis sermone latino, quod ut fiat, legibus est sancitum. Denique (5) ad analogiam acquisitionis cæterarum linguarum, quæ contabulationibus, usu & conversatione comparantur, etiam hanc per colloquia & publica & privata comparari debere.

§. II.

Sed contra hæc omnia, utut speciosa, excipit inter alios Vir purioris latinitatis studiosissimus Franciscus Sanctius, qui tam firmiter suæ sententiæ tenax est, ut quantum per se licet, nulli unquam faciat copiam loquendi latinè, nisi accuratè & præmeditatè, idq; rarissimè, quod cum à pueris fieri nequeat, qui nondum habent exactam præceptorum cognitonem, ne dum linguae genii, omnino dissuadet illis hoc exercitium tanquam nocentissimum ad ulteriores in lingua isthac profectus,

ne

ne ipsis ut vasi recenti malus odor se-
mel commissus, firmiter adhæreat, quo-
niā & Quintilianus accurratum ser-
monem eriā in Nutribus quærit, quia
naturā tenacissimi sumus eorum, quae rudibus
annis percepimus, & quidem deteriora faci-
lius adhærent, non asuescat ergo, ne dum in-
fans quidem est, sermoni qui descendus sit
(d). Deinde necessario usu poscente
conceditur ut quis hac lingua sibi auxi-
lietur, & qui frequenti stylo in ea ver-
satus est, damnum ex qualicunq; usurpa-
tione non sentit. Quod autem nitida & e-
legans sit hæc lingua, non in dubium stā
quoquam revocatum, sed omnes pollicē
præbent; idcirco non vano abusu infir-
metur, sed ut prætiola res sanctè tracte-
tur, ne loquentia satis, sapientia autem pa-
rum habeamus (e). Ad quartum mo-
mentum potest quoque regeri, aliud
esse artem, aliud linguam, potest ali-
quis hujus adminiculo sermones cæde-
re, non tamen ars ex eo mox extat, cum
& grammaticè loquendo, non semper latine

logia-

(d) Lib. I. c. I. (e) Sallust. de Catilin. p. 19.

47

loquamur: sic non latinè dictum est, habeo opus libro, do opem, facio Orationem &c. Proprietas namque vocum si in ullâ aliâ, in hâc utique linguâ observanda venit, vulgus autem & omnes vulgariter loquentes sine cura protrudunt voces, vitiant & adulterant, ut lingvarum varietatem, natales suos pierumque vulgo debere, certum sit; usû enim compertum est, quam inconditè in ore vulgi & illiteratorum latini termini sonent (f). Quod verò attinet, disputationes egere hujus linguae notitia, non in toto quidem abnuitur si de rebus ponderiosis, ponderosa instituantur colloquia. Vulgarem autem linguarû digladiationem, tum nominatus Sanctius, tum alii facundiæ Magistri ut Celeb. viri Morhofius & Caselius, improbant, quamvis non quidquam sit tam valde quam nihil sapere vulgare, dicit Cicero. (g) Magis se adhuc insinuant ad hujus assertionis probationem verba Sanctii, quæ ab ipso ita dicta reperiuntur: Juvenes patiantur se vel elingues vel mutos

113

(f) Besold. de Nat. Popul. (g) Lib. 2.
de Divinat.

in confabulationibus appellitari, dum ex scripto
& meditatè doctorum hominum aures ducant
in admirationem (b) nec dubitat sensu com-
muni privatos vocare, qui linguam La-
tinam in plateis vel in Gymnasiis miris
modis dilacerant; timet enim ne asue-
scant loquelæ in quâ noleitas, voleitas & alia
πλοικὰ sibi postmodum benè familiaria
erunt. Ut deinceps non prætereatur,
quid de analogia hujus ad alias linguas
addiscendas traditur, quod scilicet usus
in his optimus sit discendi Magister.
Verum nullam esse rationem connexio-
nis colligitur ex eo, quod nullus popu-
lus datur qui purè latine loquitur, ideo
solis libris præviis esse acquirendam,
quod & in Græca & in Hebræa usu venit,
quæ non sermocinationis causâ, sed doctrinæ,
excoluntur. Hæc ita in utramque par-
tem ventilare placuit, ad sententiam
præcipue laudatissimi Sanctii. Sed suus
honos cuique illæsus manet, nec dispo-
sitioni alicujus de studiis sibi demanda-
torum ingeniorū quidquam detrahitur.

Hoc

(b) Minerbi. prefat. ad Lect. p. 642.

49

Hoc tamen inconcussum manet, quod
præcipitanter in latinitate blaterans, di-
gnitatem & ornatum linguae negligit,
ut sic paulatim accrescere habitum cor-
rupti sermonis, in linguâ alioquin no-
bilißimâ, certum sit. Idecirco stylus af-
fiduò & primum in discipulis urgendus,
cui lingua postmodum firmius innitatur.
Occurrit hic quod habet Bart: Riccius.
Non soleo, inquit, ego meum discipulum co-
gere, ut sit plerumque in scolis, quicquid ei
dicendum usu veniat, latine ut id proferre
conetur, utrum enim plus commodi, an da-
mni ad latinam elegantiam, quam nos que-
rimus, hoc afferat studium, non plane satis
habeo comprobatum (i) addo illud Cice-
ronis: (k) Fallit eos quod audierunt: di-
cendo homines, ut dicant efficere solere.
Vere enim etiam illud dicitur: perverse dicere
homines, perverse dicendo facilimè consequi:
ignorantiâ in talibus de fructu & eventu
propriorum studiorum reprehendens,

F quod

(i) Lib. 3. de imit. Cic. cit. Sanct. p. 649.

(k) Lib. 2. de Orat.

quod linguae ad celeritatem incitatione,
verborumque frequenti commissione
fieri autumat. De Italis refert Cl. Bar-
clajus; quod *latinè* scribere inter illos ha-
ud pauci, non autem loqui norunt (1). Siqui-
dem verborum temeraria conjunctio,
delectum tollit, & barbarâ phrasî lati-
nitatem pervertit: lingua latina in o-
mnibus ad idioma vernaculum de-
torquenda non est.

Dictum puta.

(1) *Ic. Anim. c. 6. p. m. 78.*

¶¶¶¶ ¶¶¶¶

Virgo

Viro - Juveni

DN. MAGNO ALOPÆO,
Dum eruditum suum publicæ ventilationi discursum, de extemporali dictio-
ne cum laude proposuit & de-
fendit,

Congratulacio

In perpetuum amicitiæ signum tenui
data Stylo.

Praeteritorum temporum statum mecum per-
pendenti, non sine magno fere offert stu-
pore veterum penè omnium, non solertia so-
lum in rerum aditu perscrutando, sed etiam
vis ingenii varie iisdem perpoliendis atque
exornandis sufficiens ; ut quicquid dixerimus,
scripsierimus aut dictaverimus, ipsis debeamus.
Arrestatante insuper Terentio, viro in ceteris
indubio : nihil scilicet nunc dici, quod dictum
non sit prius. Probè hæc omnia Sympatrii
optime, pensasti, dum consensu bonorum, pergis
egregio & docto Tuo specimine, de Oratione

ex-

extemporanea noditatis sine specie, juvandas
cogitationes veterum monumentis inclusas de-
tegere; quo ipso eximias ingenii dotes ani-
mumque Tuum præteritarum rerum memoriam
cupidum, in vindicanda tam difficiili & ardua
bac materia, è crassis oblinioum tenebris,
quibus quasi sopita erat, probè monstras. Toto
gratulor itaque pectore, insignes Tuos & fe-
licies progressus, quos omnes ut & constan-
tiam anime Tui, tanto minus è re esse existi-
maverim enumerare, quanto certior sim vir-
zutem Tuam omnibus satis perspectam, lucu-
lentiorem esse testem, quam ut incultà mea
posse depingi manu. Pergas proporrò omni-
ze fausto! viam ingredi propositam, quò cum
è Pallade assidui Musarum cultores laureis
decorantur fertis, fudoribus condigna repor-
tes præmia, Patriæ cui natus es in emolumen-
sum, Tuum ipsius ornementum Thorumque
in gaudium decus & solarium, dover animæ
prolixius quam calamo, qui Dn. Respon-
denti quevis adprecatur fausta!

H. Oman.

Fortè.

Foreè sub antique steerant Aganippide
in umbrâ
Arboris Aonie Musa Charisq; simul;
Noster ALOPÆUS venit ut Phæbo ecce fa-
rente

Succinctus latices visere Steelidum.
Scandere dum tentat Parnassi in culmina clarè
Sollicitus querit, quis sibi monstret iter?
Noster alumne aderis Musæ tunc nomine cla-
mant

Atque soror quavis ore favente canit.
Appetit ampli-xus nunc hac nunc illa sororum
Et gaudet civi hoc turba novena suo.
Steel procul hinc mæror, cepit Polyhymnia, nos
Ducimus ad Pindum, nec via sacra late! (ce
Ibat anhelus ALOPÆUS spinosa viarum
Conculeans gressus dirigit ipsa Dea.
Musa regit gressus, spargueur cædia sicca,
Dissipat ut boreas pulveris usque globum,
Succedunt Pindo (subit hic facer horror ali-
num)

Naturam at hospes noscere gestit aquæ.
Quas nunc eernis aquas non bæ mortalia
tingent

Labra, bibit istas nec peritura eobors.
Non ipsas Phæton non ussit Sirius unquam
Mulciber haud illas sanguine fuetus erae.

Parcit & usq; istis clari faxignea Phœbi

Quo rucante isthæs limpida lympha fluit.
Haut jubar effulgens reddet mare fluctibus ægris

Fons ast tranquillus reddere sèpè potest.

Si qua diu steerit stagnanci lympha lacuna.

Fatet & hinc animas procreat illa putres.

Præterit haud patulis banc navibus ipse viator

Visceribusq; sagax sic timeret ille suis :

Pectoris & nostri præcordia lacerare noli

Sic anima insuavis, usq; supina jace.

Fauces quorū avidas multum scis ignea vorres,

Si fugit banc Bacchus, cum levat ipsa Theris

Ipsa Therisq; aderit debet si crescere Bacchus

Ipsaq; Vulcanum sola domare potest.

Urque vehunt unde fluitantia corpora secum

Et cogunt rapide flumina prompta sequi-

(Mittit irabem fluvio, celeris violentia flatus

Hanc irahet in venerem gurgitis ista sui.)

Sic pariter nostris qui fontibus ora rigavit

Ille eruces subiget montivagasque feras,

Amphion lepidus canendo flumina sifit,

Orpheus ar silvas faxaque mora facit.

Quin & cartaream defendens orbus ad aulam

Umbrosam flectit Pluroniamque Deam.

Quid Laërciades? facundus is exuit armis

Ajacem invictum belligerumq; virum.

Pluribus haud memoro, manet hunc vivacior orbe

Gloria, quis doctos calluit arte medos.

Non

Non vorex sortis eristiue | oblitia ripa.

Huic oberunt, Siren blanda nocere nequit.

Fallitur in voto fallax Cythereus hamus

Spumigenæ & matris retia cassa jacent
Spiculaq; arcitenens auras ferientia vibrat

Et stabilem metam tunc fibe abesse dolet,
Ceruleam cernis nubem nunc astra minantem

Aequoris hæc imi pars modò parva fuit.

Utque vides ripas frondente virescere Silva,

Quam gravidam fructu tangere Doris amat.
Sic veniet tempus tua cum quoq; tempora lambe.

Usque sequax, crede hoc, laurea meq; vide.

Desit. Uranie cœpit sed voce canora:

(Adstet ALOPÆUS totaq; turba silet)

Dulcis amice vides, abit irrevocabilis unda

Atq; abit ut nunquam plus remeare queat.
Ultq; ferox labitur Tigris, Padolus & Indus,

Perdita nec retrò gutta redire potest.

Sic fugiunt hominum vitalia tempora: lucem

Quam hauriè, bodie post erit ipsa nihil.

Ocyus ipso Euro volucri, trepidantibus alis

Fessinum currit tempus abitque fugax.

Splendet vita hominis ceu bulla aut vilis imago

Quam vitree reddit Tethyos unda tibi.

Ille senex Latia dederat qui nomina terre

Devorat & cunctos annibilatque simul

Objicit ille homines Parcis, Parcasq; sepulcris

Heu! gelidos cineres condere moris habent.

Tro

Trajicienda umbris Coeyti stagna palustris
Illa domum nautas non remeare sinunt.
Tempus edax rerum, hic terq₃ quaterq₃ beatus,
Qui bene transegit, vir sapiensq₃ fuit!
Latmius in somno longum deperdidit avum,
Ævo sic longo segnis inersque fuit.
Tu sic si pergis cepisti ut pergere, vite
Nil te péniteat, tempore MAGNUS eris.
Tantum effata abiit doctumq₃ reliquit alumnū
Ille sed adiarras applicat ariet manum.
Utraque Musarum quod dixit jungie in unum
Materiemque datam vindicat ille sibi.
Uranie tempus laudat, Polyhymnia Suadat
Cernitur hic tempus, Suada nec ipsa deest.

Festinato Carmine sincerum suum
amorem erga Dn. RESPON-
DENTEM, Consanguineum
& Amicum Integerrimum
contestatur

JOH. MORGREEN.

